

Шляхами чужої війни

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

*до 30-річчя виводу обмеженого
контингенту радянських військ з
Афганістану та участь
уродженців Луганщини
у локальних війнах за часів СРСР*

ПОГОДЖЕНО

**начальник управління
культури, національностей
та релігій Луганської
обласної державної адміністрації**

_____ **Аліна АДАМЧУК**

**УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ТА РЕЛІГІЙ
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЛУГАНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ**

Шляхами чужої війни

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

*до 30-річчя виводу обмеженого
контингенту радянських військ з
Афганістану та участь уродженців
Луганичини у локальних війнах за часів
СРСР*

316.485.26"1979/1989"(072)

ШЛЯХАМИ ЧУЖОЇ ВІЙНИ. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ до 30-річчя виводу обмеженого контингенту радянських військ з Афганістану та участь уродженців Луганщини у локальних війнах за часів СРСР – Лисичанськ: Вид-тво ТОВ “ФОКСПРИНТ”, 2019. – 38 с.

У виданні міститься матеріал про локальні війни другої половини ХХ ст., участь уродженців Луганщини у Афганській війні (1979-1989), вказівки щодо форм і методів проведення заходів з 30-річчя виведення радянських військ з Афганістану, поради щодо можливості оформлення експозиції, яка висвітлює трагічні події, рекомендована література, додатки.

Для наукових співробітників музеїв, викладачів, керівників музеїв та навчальних закладів, студентів, учнів.

Ухвалено до друку науково-методичною радою Луганського обласного краєзнавчого музею. Протокол № 1 від 30.01.2019 р.

Погоджено: Адамчук А. О., начальник управління культури, національностей та релігій Луганської обласної державної адміністрації

Відповідальний: Мілованова О.В., директор Луганського обласного краєзнавчого музею

Автор: Мартиненко М.С., завідувач науково-методичного сектору Луганського обласного краєзнавчого музею

Адреса: Луганський обласний краєзнавчий музей
92700, м. Старобільськ, вул. Гімназична, 53
тел./факс: /06461/-2-37-76
e-mail: Lokm_stb@ukr.net

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ I. Локальні війни та збройні конфлікти другої половини XX століття...	7
Розділ II. Відлуння афганських гір (1979-1989).....	11
Розділ III. Проблеми та можливості висвітлення теми “Локальні війни XX ст.” у експозиціях музеїв.....	13
Розділ IV. Рекомендації щодо форми і методів проведення заходів.....	16
Висновки.....	18
Література.....	19
Додатки.....	20

ВСТУП

*...І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі.
Стануть над тобою, листям затріпочуть,
Тугою прощання душу залоскочуть.
Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину...*

Василь Симоненко

У трагічному ХХ столітті, яке вже стало історією, українство зазнало величезних втрат. Дві світові війни, сотні локальних воєн і збройних конфліктів, мільйони загиблих. Наші сучасники бачать і сприймають минуле кожен по-своєму, але об'єктивна сутність двадцятого віку, який невідомо і незворотно змінив євроатлантичну цивілізацію і світ, визначила долю людської спільноти на майбутнє. Історичні катаклізми двадцятого не обминули українські землі. Українці за останні сто років понесли найбільші людські втрати, що торкнулися фактично кожної родини.

Українські військові брали участь у збройних конфліктах на території багатьох держав. Після закінчення Другої світової війни вони брали участь у локальних війнах і збройних конфліктах на території 16 іноземних держав: Чилі, Іспанії, Єгипті, В'єтнамі, Ефіопії, на острові Куба та інших "гарячих" точках.

До останнього часу участь наших співвітчизників у локальних війнах і воєнних конфліктах за кордоном несправедливо замовчувалася. Вона вважалася, та й досі вважається, темою непопулярною. Така незрозуміла "скромність" зробила свою справу: досі ця сторінка воєнного літопису нашої історії лишається невідомою для сучасників.

Широкому загалу досі невідомі подвиги цих героїв мирного часу. Урядові постанови про їх нагородження не публікувалися, а якщо й з'являлися в пресі, то вкрай епізодично, часто зі зміненими формулюваннями.

Місця боїв і поховань радянських солдатів знаходяться за тисячі, десятки тисяч кілометрів від рідної землі. Тіла загиблих і померлих від ран не завжди відправляли на Батьківщину, їх часто ховали на чужині. Час, як відомо, річ

сувора. Він має здатність руйнувати не лише пам'ять про події минулого, але й матеріальні свідoctва їхнього існування. У багатьох країнах могили радянських воїнів не збереглися, їх подвиги забуті.

Найбільших втрат своїх військовослужбовців за кордоном Україна зазнала під час війни в Афганістані. Афганська війна тривала 10 років – з грудня 1979 року до 15 лютого 1989 року.

Тому саме цей день, 15 лютого, коли з Афганістану у 1989 році були повністю виведені радянські війська, обрано для вшанування учасників бойових дій на території інших держав.

*Матеріали присвячуються
нашим співвітчизникам, уродженцям
Луганищини, які загинули на полі бою
за мирного часу.*

РОЗДІЛ І.

ЛОКАЛЬНІ ВІЙНИ ТА ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Історія України ХХ ст., зокрема його другої половини, пов'язана з історією Радянського Союзу. Відомо, що наріжним каменем зовнішньої політики СРСР після Другої світової війни було поширення комуністичних ідей та посилення реального впливу держави на світовій арені. Реалізація цих державних інтересів Радянського Союзу проходила, передусім, шляхом сприяння встановленню соціалістичного ладу в ряді країн, перш за все Східної та Центральної Європи, їх об'єднання навколо СРСР через створення воєнно-політичного й економічного союзу. З цією метою у 1955 р. було утворено Організацію Варшавського Договору (ОВД) – воєнно-політичне об'єднання, в якому Радянський Союз відіграв головну роль.

Проте встановлення тоталітарних режимів, насадження радянської моделі соціалізму, обмеження державного суверенітету країн з боку СРСР через здійснення жорсткого політичного нагляду і всебічного контролю, діяльність органів влади, системне порушення прав і свобод – все це нерідко викликало в окремих країнах Східної та Центральної Європи гостре невдоволення та спротив значної частини населення. З кінця 40-х і до початку 90-х рр. ХХ ст. у соціалістичних країнах мали місце декілька спроб демократичного оновлення, які за умов антогоністичного протистояння двох світових систем і воєнно-політичних блоків закінчилися поразкою реформаторів і придушенням народних виступів за допомогою військової сили. Найзначніші з них відбулися 1956 року в Угорщині та 1968 року у Чехословаччині.

Щоб утримати ці країни під своїм контролем, у складі соціалістичного табору та Варшавського Договору, політичне керівництво СРСР обрало шлях військового втручання у внутрішні справи сусідніх суверенних держав. У придушенні соціальних, національно-демократичних рухів в обох сусідніх країнах було багато спільного. Разом з тим ці події та явища мали суттєві відмінності, зумовлені об'єктивними факторами, що знайшли свій прояв у певних характерних рисах та особливостях.

Червона Армія брала участь у громадянській війні в Польщі (1945–1948 рр.) на боці урядових військ проти загонів Армії Крайової (АК). У цій війні загинуло 30 000 громадян Польщі та 1 000 радянських військовослужбовців. На південному сході країни загинуло 4 000 українців, з них 1 500 бійців Української Повстанської Армії (УПА) та 2 500 підпільників і цивільних громадян. До цих втрат ще треба додати 342-а українця, які були засуджені до страти польськими військовими судами в 1947–1950рр., та 151-го українця, що загинули від недоїдання, хвороб і тортур у концтаборі в Явожно в 1947–1948 рр. Таким чином, у Польщі (1944–1948 рр.) загинуло 4 500 українців та 1 000 радянських військовослужбовців.

Протягом 10 червня–17 листопада 1947 року загони УПА здійснювали прорив на Захід через територію Чехословаччини. Проти загонів УПА чисельністю 400–450 бійців було розгорнуто угруповання чехословацьких військ, що нараховувало 15 340 чоловік, в тому числі 6 087 військовослужбовців, 5 623 співробітників служби безпеки та 3 630 колишніх партизанів. На Захід вдалося прорватися 100 бійцям УПА. За чехословацькими даними в бойових діях з чехословацького боку загинуло 39 військовослужбовців та співробітників служби безпеки, 26 були поранені, 149 чоловік було втрачено в автокатастрофах, від необережного поводження зі зброєю і т.д. Втрати УПА за чехословацькими даними склали 59 вбитих, 39 поранених та ще 217 потрапили в полон.

Під час громадянської війни в Китаї (1946–1950 рр.) загинуло 936 радянських військовослужбовців, які воювали на боці Комуністичної партії Китаю.

Під час війни в Кореї (1950–1953 рр.) загинуло 315 радянських військовослужбовців.

Таким чином, з серпня 1945 року і до липня 1953 року у військових конфліктах загинуло 14 282 радянських військовослужбовців. За період 1945–1950 рр. – загинуло близько 4 600 українців – вояків УПА, підпільників Організації Українських Націоналістів (ОУН) та цивільного населення поза межами тогочасного СРСР.

Із наступних конфліктів 60-80-х років викликають зацікавленість угорська криза (1956 р.), чехословацька криза (1968 р.), радянсько-китайський конфлікт (1969 р.) та війна в Афганістані (25 грудня 1979 р.—15 лютого 1989 р.).

Під час подій 1956 року в Угорщині загалом загинуло і пропало безвісти 720 радянських військовослужбовців та ще 1 540 осіб були поранені. З угорського боку загинуло понад 2 700 чоловік і ще 20 000 були поранені.

Втрати радянських військ під час чехословацької кризи 1968 року склали 98 загиблих та 87 поранених, причому в результаті збройних сутичок загинуло 12 та було поранено 25 радянських військовослужбовців. Решту втрат склали вбиті та поранені від необережного поводження зі зброєю, в автокатастрофах і т.д. Втрати з чехословацького боку склали 94 вбитих та 345 поранених.

У боях на острові Даманський під час радянсько-китайського конфлікту (2–21 березня 1969 р.) загинуло 58 та було поранено 94 радянських військовослужбовців, у боях біля озера Жаланашколь в Казахстані (13 серпня 1969 р.) було вбито 2 та поранено 10 радянських бійців. Разом, таким чином, загинуло 60, було поранено 104 радянських військовослужбовців. Втрати китайських військ були набагато вищими і склали 2 000 вбитих і поранених, в тому числі 300 вбитих.

Найбільших втрат зазнали радянські війська під час війни в Афганістані (25.12.1979 р.—15.02.1989 р.). За офіційними даними через Афганістан пройшло 620 000 радянських військовослужбовців, з яких загинуло 15 051, було поранено 53 753, захворіло на різні хвороби 415 932 військовослужбовці. Історик Соколов Б.В. називає цифру 135 – 140 тис. загиблих в Афганістані радянських військовослужбовців та 350 тис. поранених, але ця цифра втрат радянських військ є сильно завищеною. Втрати афганської сторони були величезними порівняно з радянськими втратами. За 14 років війни (1979–1993 рр.) загинуло понад 2 млн. афганців, нараховувалося 6 млн. біженців.

Офіційні дані містять інформацію про національний склад загиблих в Афганістані радянських військовослужбовців. Із 15 051 загиблого, 7 418 (49,29%) складали росіяни, 2 572 (17,09%) українці, 1 146 (7,61%) узбеки, 667 (4,43%) білоруси. На долю інших народів прийшлося 3 248 загиблих (21,58% всіх втрат) в

Афганістані. Згідно перепису населення 1979 року росіяни складали 52,42% всього населення тогочасного СРСР, українці – 16,16%, узбеки – 4,75%, білоруси – 3,61%. Порівнюючи вказані відсотки, бачимо, що втрати українців відрізнялися від їх питомої ваги в складі населення СРСР менше, ніж на один процент.

Серед інших конфліктів, у яких брав участь СРСР були: війна у В'єтнамі (1965–1974) – 16 вбитих, Карибська криза (1962–1964) – 69 загиблих, розмінування територій в Алжирі (1962–1964) – 25 загиблих, арабо-ізраїльські війни (1967–1974) – 52 загиблих, сомалійсько-ефіопська війна (1977–1979) – 33 загиблих. У вказаних конфліктах загинуло 195 радянських військовослужбовців, а з урахуванням втрат в інших 6 конфліктах, які проходили в той час, всього загинуло 244 радянських військовослужбовці. Якщо на вказану цифру втрат перенести вказані вище відсотки, то одержуємо, що в цих конфліктах загинуло 39–42 українці. Прийmemo цифру 40 українців, які загинули у згадуваних вище конфліктах. Якщо перенести відсоток втрат українців у Другу світову війну (15,89%) на цифру 14 282 радянських військовослужбовців, які загинули в бойових діях з серпня 1946 року і до липня 1953 року, то одержуємо, що кількість українців, які загинули в той час, складе 2 270 чоловік, в тому числі близько 160 українців-військовослужбовців – у Польщі. Аналогічним чином можна припустити, що з 878 радянських військовослужбовців, які загинули під час бойових дій в Угорщині (1956 р.), в Чехословаччині (1968 р.) та під час радянсько-китайського конфлікту (1969 р.), кількість загиблих українців склала приблизно 140 чоловік.

Таким чином, з серпня 1945 р. і до розпаду СРСР в 19 локальних війнах і конфліктах загинуло 30 455 радянських військовослужбовців, з яких понад 5 000 складали українці. Ще понад 4 600 українців загинуло в 1945–1950 рр. в Польщі та Чехословаччині. Разом упродовж 1946–1989 рр. в локальних війнах і конфліктах загинуло понад 9 600 українців.

РОЗДІЛ II.

ВІДЛУННЯ АФГАНСЬКИХ ГІР (1979-1989 рр.)

Війна в Афганістані – повномасштабний збройний конфлікт-агресія Радянського Союзу проти суверенного Афганістану під приводом боротьби з моджахедами, у якому брали участь урядові війська Афганістану і Радянського Союзу проти повстанських груп моджахедів.

Рішення ввести радянські війська до Афганістану було ухвалено 12 грудня 1979 року на засіданні Політбюро ЦК КПРС і оформлено секретною ухвалою ЦК КПРС. Офіційна мета введення обмеженого континенту радянських військ до Афганістану – іноземне втручання у внутрішні справи країни, аналогічне сьогодняшнім подіям на Сході України. Як формальну підставу Політбюро ЦК КПРС використовувало неодноразові прохання керівництва Афганістану. Військове угруповання, яке офіційна радянська пропаганда називала винятково **Обмеженим контингентом радянських військ**, опинилося безпосередньо втягнутим у громадянську війну, що розгорялася в Афганістані, і стало її активним учасником та головним збудником. У конфлікті брали участь збройні сили уряду Демократичної Республіки Афганістан (ДРА) з одного боку і озброєна опозиція (моджахеда, або “душмани”) – з іншого. Боротьба велася за повний політичний контроль над територією Афганістану. Моджахедам в ході конфлікту підтримку подавали військові фахівці США, ряд європейських країн-членів НАТО, а також пакистанські спецслужби.

25 грудня 1979 року почалося введення радянських військ в ДРА по трьох напрямках: Кушка–Шинданд–Кандагар, Термез–Кундуз–Кабул, Хорог–Файзабад. Десант висаджувався на аеродромах Кабула, Баграма, Кандагара. До складу радянського контингенту входили: управління 40-ї армії з частинами забезпечення і обслуговування, чотири дивізії, п'ять окремих бригад, чотири окремі полки, чотири полки бойової авіації, три вертолітні полки, одна трубопровідна бригада, одна бригада матеріального забезпечення й деякі інші частини й установи.

Афганська війна тривала з 25 грудня 1979 року по 15 лютого 1989 року, тобто 3340 днів.

Перебування радянських військ в Афганістані і їхня бойова діяльність умовно розділяються на чотири етапи:

1-й етап: грудень 1979 р. – лютий 1980 р. Введення радянських військ до Афганістану, розміщення їх по гарнізонах, організація охорони пунктів дислокації і різних об'єктів.

2-й етап: березень 1980 р. – квітень 1985 р. Ведення активних бойових дій, зокрема широкомасштабних, спільно з афганськими з'єднаннями й частинами. Робота з реорганізації і зміцнення збройних сил ДРА.

3-й етап: травень 1985 р. – грудень 1986 р. Перехід від активних бойових дій переважно до підтримки дій афганських військ радянською авіацією, артилерією і саперними підрозділами. Підрозділи спецпризначення вели боротьбу з припинення доставки зброї і боєприпасів із-за кордону. Відбувся вивід 6 радянських полків на Батьківщину.

4-й етап: січень 1987 р. – лютий 1989 р. Участь радянських військ у проведенні афганським керівництвом політики національного примирення. Продовження підтримки бойової діяльності афганських військ. Підготовка радянських військ до повернення на Батьківщину і здійснення повного їх виводу.

Афганська війна залишила важкі наслідки для України. До Афганістану з України було направлено 160 375 осіб. Не повернулися додому з війни 3 360 воїнів, з яких 3 280 військових загинуло, а 72 людини пропало безвісти або потрапило в полон. На сьогодні в Україні живе близько 150 000 учасників війни в Афганістані. З них було поранено більше 8 000 чол., а 3 560 осіб стали інвалідами. У кожного з них є сім'я. Залишилися без синівської підтримки 1 982 батька і 2 729 матерів, в основному пенсійного віку. Стали вдовами 505 молодих жінок і сиротами 711 дітей.

Отже для українців війна в Афганістані – це чужа війна, в якій полягли тисячі невинних людей, яких було використано на чужій території.

На думку А. Ю. Умнова, доктора історичних наук, всупереч пануючій в останні роки оцінці введення радянських військ в Афганістан, як чиєїсь великої помилки або недогляду, він, швидше, з'явився закономірним наслідком тодішньої зовнішньої політики СРСР.

РОЗДІЛ III.

ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ “ЛОКАЛЬНІ ВІЙНИ XX ст.” У ЕКСПОЗИЦІЯХ МУЗЕЇВ

Науково-методичним сектором Луганського обласного краєзнавчого музею рекомендовано музеям області переглянути питання щодо висвітлення такої неоднозначної теми, як участь радянських військовослужбовців у локальних воєнних конфліктах другої половини XX ст.: це – війни у Кореї, В'єтнамі, у ряді африканських держав, “Карибської кризи” на Кубі, події в Угорщині та Чехословаччині, а також воєнно-політична спецоперація СРСР в Афганістані.

Воснові цих військових конфліктів були геополітичні хитросплетіння у протистоянні двох систем того часу: СРСР та США, які одержали назву в історії “холодна війна”.

У 1990-х на початку 2000-х років було випущено цілий ряд доволі об'єктивних військово-історичних досліджень та військово-мемуарних праць, художньої літератури. Вони висвітлювали деякі проблеми локальних війн за участю у них Збройних сил СРСР у другій половині XX ст. з переосмисленням подій і фактів, ґрунтуючись на новітніх підходах військово-історичної науки, політології, відступаючи від стереотипів і усталених штамів.

Та, на жаль, неупереджений показ цих трагічних подій в експозиціях музеїв обумовлений деякими труднощами, і, перш за все – недостатньою тематичною базою музейних предметів у фондах закладів. Таке становище пояснюється передусім тим, що політична кон'юнктура броньованим щитом закривала історизм та об'єктивність при висвітленні даних подій не тільки у радянську добу і часи перебудови, а навіть після розпаду СРСР, оскільки ця інформація замовчувалася. Процес подолання упереджених оцінок та стереотипних позицій, базованих на ідеологічних постулатах радянської доби щодо участі СРСР в локальних війнах, на жаль, продовжується і дотепер.

Тому єдиним джерелом придбання необхідних матеріалів залишаються учасники тих подій та їх спогади.

У своєму розпорядженні фонди музею мають матеріали про спецоперацію СРСР в Афганістані 1979-1989 років: фотографії учасників, їх документи, значки, нагороди, агітаційні листки, спогади, книги, фотоальбоми, військове спорядження тощо. Фактично такого комплексу більш ніж достатньо для повноцінного відображення трагічних подій військового конфлікту в Афганістані і варто зупинитися на ньому детальніше.

Слід зауважити, що воєнно-політична спецоперація СРСР в Афганістані 1979-1989 рр. майже вдвічі перевищила термін найжорстокішої в історії людства Другої світової війни (1939-1945) і була найкровопролитнішою із понад 20 локальних війн та збройних конфліктів за участю радянських військ за кордоном у другій половині XX ст. Це – специфічне, інтегроване явище всесвітньої історії другої половини XX ст. – перший двобій світової спільноти з міжнародним тероризмом, ісламським екстремізмом, наркотероризмом під час кульмінаційного зіткнення СРСР та США у межах “холодної війни”, яка закінчилася поразкою СРСР та світової соціалістичної системи, що призвело до глобальних геополітичних трансформацій на планеті.

За час спецоперації в Афганістані в бойових діях брали участь понад 160 тис. вихідців із України. Загинули, померли від ран і хвороб 3 280 чол. Пропали безвісти – 80. Стали інвалідами 3560. Серед них є вихідці з Луганщини, матеріали про яких мають бути представлені в експозиціях музеїв області.

Новим аспектом майбутніх експозицій може стати показ наслідків війни для тисяч радянських сімей, що втратили на війні синів, батьків, чоловіків. Афганська війна, як і взагалі всі інші військові конфлікти, стала епопеєю трагізму для тих, хто брав у ній участь та для їх сімей. На їх долі, окрім цього, випала ще й трагедія нерозуміння тієї війни та її учасників окремою частиною суспільства.

При побудові експозиції можна створити образно-сюжетний комплекс, присвячений участі уродженців Луганщини у локальних війнах XX ст., в якому запланувати поєднання найбільш інформаційних та атрактивних музейних предметів основного фонду з науково-допоміжними матеріалами. Наприклад: на фоні великої маписвіту, де будуть виділені країни, пов’язані з локальними

конфліктами чи військовими діями, дати доповнення фотографіями, газетами, документами, гаслами радянського періоду та пояснювальними текстами, ввести використання предметів речового фонду. Для посилення емоційного впливу застосувати збільшені фото реальних подій в Афганістані, задіяти манекени у військовому спорядженні, розмістити столики, на яких будуть представлені зразки зброї, фрагменти боєприпасів тощо. Можливо навіть створення невеликої діорами та, як доповнення, задіяти аудіо ряд.

Першочерговим же завданням для експозиціонерів залишається збір необхідних матеріалів, які розповідатимуть про інші локальні конфлікти ХХ ст., спогадів учасників тих трагічних, суперечливих подій, що дасть змогу для повноцінного та широкого розкриття цієї неоднозначної теми.

Таке неупереджене висвітлення трагічних для нашого народу сторінок історії має виховне, патріотичне і науково – просвітницьке значення передусім для молодого покоління, яке відвідуватиме музей. Для більшості з них ці події, на жаль, маловідомі і така експозиція допоможе їм заповнити існуючі прогалини історії радянського періоду та осмислити наслідки локальних конфліктів ХХ ст.

РОЗДІЛ IV.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМИ І МЕТОДІВ ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ

У виборі календарної дати проведення заходів, присвячених вшануванню громадян, які виконували військовий обов'язок на території інших держав, а також – з нагоди 30-ї річниці виведення військ колишнього СРСР з республіки Афганістан, рекомендується тиждень із 11 по 18 лютого поточного року, оскільки 15 лютого – День вшанування учасників бойових дій на території інших держав.

Обираючи місце, форми, методи та прийоми проведення заходу, слід враховувати вікові особливості аудиторії, рівень сформованості учнівського колективу.

Пропонуємо традиційно провести 15 лютого поточного року Урок пам'яті з метою:

- ознайомлення учнів з основними подіями визвольної, інтернаціональної, миротворчої місії військових контингентів рідної країни на території інших держав;
- закріплення знань про такі поняття та категорії, як народ, нація, етнос, держава, громадянин і громадянські права та обов'язки, національно-визвольна боротьба, інтернаціональна допомога, бойові традиції, патріотизм, мужність, героїзм, подвиг, людяність, гуманізм;
- зміцнення патріотичних, громадянських якостей учнів;
- вшанування учасників бойових дій на території інших держав;
- формування ціннісного ставлення до рідної землі, суспільства, толерантного ставлення до інших країн і народів, почуття особистої відповідальності за збереження миру на Землі.

Кожен, хто прослужив в Афганістані, виніс з тієї війни свої спогади, свій біль і життєвий досвід. Ця дата дає можливість кожному з нас відкрито поглянути на нашу історію, дати їй об'єктивну оцінку і зрозуміти, що головним героєм Афганської війни був простий солдат, для якого військовий обов'язок був справжнім подвигом.

Вшановують в Україні і всіх тих, хто брав участь в інших війнах.

Важливе місце у висвітленні подій другої половини XX ст. належить усним історіям. Збір усної історії передбачає прямий контакт з людьми – безпосередніми свідками подій, носіями інформації. У спілкуванні з ними гостріше відчувається сама проблема дослідження, приходить усвідомлення тих моральних цінностей і життєвих орієнтирів, що були притаманні представникам старшого покоління. У розмові з такими респондентами іноді банальні, на перший погляд, речі набувають нового значення. Особливо яскраво це виглядає на прикладі тих, хто був учасником та свідком військових подій. Усні розповіді цих людей, як правило, сповнені яскравих епізодів із військового життя, що стало надбанням історії. Завдання наукових співробітників музеїв полягає в тому, щоб зуміти скористатися знаннями респондентів для побудови наукового дослідження, упорядкування інформації та свідчень людей, що пережили події другої половини XX ст.

ВИСНОВКИ

*Війна – це продовження політики
збройними засобами...*

Підводячи підсумки, можна зробити деякі висновки.

По-перше, всі збройні конфронтації носили коаліційний характер. Іншими словами, воюючі сторони знаходили союзників в особі двох великих гегемонів – СРСР і США.

По-друге, під час локальних конфліктів стали застосовуватися більш сучасні способи ведення війни, унікальна зброя, що підтверджувало політику “гонки озброєнь”.

По-третє, всі війни, незважаючи на їх локальний характер, приносили суттєві економічні, культурні та людські втрати. Держави-учасниці конфліктів надовго гальмували у своєму політичному і економічному розвитку.

Екзистенційна природа війни ставить багатьох її учасників на межу вибору між добром і злом у різних ситуаціях та іпостасях, виводить назовні справжнє єство людини. Далеко не всі можуть гідно скласти цей важкий іспит. Комуś бракує характеру, сили волі, відповідальності, рішучості, здатності до самопожертви, віри в правильності власної позиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЗАГИБЛІ НА ЧУЖИНІ: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом. – К.: Пошуково-видавниче агентство “Книга Пам'яті України”, 2003. – 624 с.
2. Білоконь Анастасія АФГАНСЬКА ВІЙНА СВІДЧЕННЯМ ОЧЕВИДЦЯ // Наука. Освіта. Молодь – К., 2001. – С. 29-33.
3. У горнилі локальних воєн...: Нариси, спогади, вірші, пісні. – Умань.: Видавництво «АЛМІ», 2014. – 536 с., іл. 3.
4. Війна в Афганістані 1979–1989 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Збірка методичних рекомендацій до відзначення пам'ятних дат у загальноосвітніх навчальних закладах: [розроб. і упоряд.: Г. Байкеніч, О. Охрімчук]. – Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2016.– с.120.
6. Лавер О.Г. Війни та народонаселення країн світу в ХХ столітті. Статистичне дослідження. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2002. – 304с.
7. Лавер О. Статистика втрат населення Російської імперії, СРСР та українського народу в локальних війнах і конфліктах ХХ століття – К., 2004.
8. Режим доступу: <https://faqukr.ru/osvita/30939-lokalni-vijni-lokalni-vijni-za-uchastju-zbrojnih.html>
9. Режим доступу: <http://www.spas.net.ua/index.php/news/full/775>
10. Сімнадцять Сумцовських читання: збірник матеріалів наукової конференції на тему: «Комунікаційний підхід у музейній справі як відповідь на потреби соціуму» (проводиться в рамках XVII Сумцовських читань), 18 квітня 2011 р. – Х. : Майдан, 2011.

ДОДАТКИ

Додаток 1

УКАЗ

ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про День вшанування учасників бойових дій на території інших держав

На підтримку ініціативи громадських організацій та з метою вшанування громадян України, які виконували військовий обов'язок на території інших держав, **постановляю:**

Установити в Україні День вшанування учасників бойових дій на території інших держав, який відзначати щорічно 15 лютого.

Президент України

м. Київ

11 лютого 2004 року

N 180/2004

Л. КУЧМА

*Додаток 2***Фактографічні матеріали в мережі Інтернет до Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав**

1. Как это было [Електронний ресурс] /Анатолій ГАЛІЧЕНКО, член правління Криворізької міської організації УСВА, учасник бойових дій в Афганістані, кавалер орденів Червоної Зірки, “За службу Батьківщині у Збройних Силах СРСР” // Українська Спілка ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів). Режим доступу: http://www.usva.org.ua/mambo3/index.php?option=com_content&task=view&id=4349/. – Загол. з титулу екрану. – Мова: рос. – Перевірено: 24.01.2019.
2. Україна “експортер” військових спеців [Електронний ресурс] . – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://savchyn.wordpress.com/2013/04/24/україна-експортер-військових-спеців/>. – Загол з титулу екрану. – Мова: рос. – Перевірено: 24.01.2019.
3. Українці як “гарматне м’ясо” в іноземних збройних конфліктах [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу : <http://versii.if.ua/novunu/ukrayintsi-yak-garmatne-m-yaso-v-inozemnih-zbroynih-konfliktah/>. – Загол. з титулу екрану. – Мова: рос. – Перевірено: 24.01.2019.

Додаток 3

Це список вояків Збройних сил Радянського Союзу, які народилися на території Українській РСР, служили в “обмеженому контингенті Радянської Армії” під час війни в Афганістані 1979–1989 років і загинули внаслідок бойових дій.

№	Прізвище, ім'я по батькові	Посада (звання)	Про особу	Дата смерті (вік)	Обставини смерті, поховання	Нагороди
1	Блінов Ігор Олегович	Лейтенант	Народився 4 грудня 1960 року в місті Северодонецьк. Закінчив Луганське вище військово-авіаційне училище штурманів. В Республіці Афганістан – з серпня 1983 року.	01 травня 1984	Загинув при проведенні операції в районі ущелини Панджшер. Похований в місті Луганськ.	 (посмертно)
2	Вільчинський Володимир Вікторович	Старший лейтенант	Народився 1 вересня 1958 року в місті Краснодоні Луганської області. Військову підготовку пройшов при Новочеркаському політехнічному інституті за спеціальністю штурман вертольота. В Республіці Афганістан – з березня 1984 року.	18 травня 1985	Загинув в результаті бою на місці аварійної посадки вертольота. Похований в місті Краснодоні.	 (посмертно)
3	Герасимов Віктор Петрович	Майор, заступник командира батальйону з матеріально-технічного забезпечення	Народився 8 серпня 1947 року в селищі Станично-Луганське Луганської області. Закінчив Харківське військово-авіаційно-технічне училище. В Республіці Афганістан – з жовтня 1982 року.	15 лютого 1983	Загинув в авіакатастрофі. Похований на батьківщині.	 (посмертно), медаль «За бойові заслуги»
4	Дзюба Леонід Зіновійович	Капітан, старший	Народився 2 березня 1953 року в місті Зорінськ Луганської області.	18 червня 1983	Бронетранспортер, в якому він їхав на аеродром,	 (посмертно)

		льотчик-інструктор навчальної авіаційної ескадрильї ВПС Республіки Афганістан	Закінчив Луганське вище військово-авіаційне училище штурманів. В Республіці Афганістан – з серпня 1981 року.		потрапив в автокатастрофу. Похований в місті Зорінськ.	
5	Краснухін Константин Георгійович	Старший лейтенант, бортовий авіатехнік вертольота Мі-24Д	Народився 20 травня 1957 року в місті Міусінськ Луганської області. Закінчив Харківське вище військово-авіаційне інженерне училище. В Республіці Афганістан – з січня 1980 року.	17 серпня 1980	Загинув у збитому вертольоті Мі-24 над аеродромом Кабул. Похований на батьківщині.	 Орден Червоної Зірки (посмертно)
6	Концевич Володимир Борисович	Старший лейтенант, бортовий авіатехнік вертольота Мі-6	Народився 20 серпня 1959 року в місті Брянка Луганської області. Закінчив Харківське вище військово-авіаційне інженерне училище. В Республіці Афганістан - з вересня 1982 року.	11 листопада 1982	Загинув у збитому вертольоті Мі-6. Похований в місті.	
7	Кравцов Іван Андрійович	Старший лейтенант, льотчик-оператор вертольота Мі-24	Народився 6 лютого 1963 року в місті Новий Айдар Луганської області. Закінчив Сизранське вище військово-авіаційне училище льотчиків. В Республіці Афганістан – з січня 1987 року.	30 жовтня 1987	Загинув у збитому вертольоті Мі-24. Похований на кладовище в місті Південне Харківської області.	 (посмертно)
8	Клименко Сергій Павлович	Старший прапорщик, старший авіамеханік авіаполку Прикордонних	Народився 22 червня 1957 року в місті Лисичанськ Луганської області.	19 січня 1989	Загинув у збитому вертольоті Мі-8. Похований в місті Попасна.	 (посмертно)

		військ				
9	Кузнєцов Володимир Ілліч	Старший лейтенант, штурман літака Ан-12	Народився 14 січня 1955 року в радгоспі "Дзержинський" Лутугинського району Луганської області. Закінчив Луганське вище військово-авіаційне училище штурманів. В Республіці Афганістан – з серпня 1987 року.	21 жовтня 1987	Загинув у збитому літаку Ан-12. Похований в місті Олександрівськ Луганської області.	 (по смертно)
10	Катуркін Віктор Олександрович	Старший лейтенант, штурман літака Ан-26	Народився 24 березня 1957 року в місті Луганську. Закінчив Луганське вище військово-авіаційне училище штурманів. В Республіці Афганістан – з липня 1984 року.	22 січня 1985	Загинув у збитому літаку Ан-26. Похований в місті Луганськ.	 (по смертно)
11	Ковальський Віталій Анатолійович	Лейтенант, льотчик-штурман вертольоту Мі-8	Народився 14 липня 1959 року в місті Зимогір'я Луганської області. Закінчив Луганський навчальний авіаційний центр. В Республіці Афганістан – з серпня 1983 року.	02 квітня 1984	Загинув у збитому вертольоті Мі-8. Похований в місті Зимогір'я.	 (по смертно)

Додаток 4

**Список військовослужбовців з Української РСР, які зникли безвісти під час війни в Афганістані
1979 – 1989 років. Всього пропало безвісти 72 військових**

№	Прізвище, ім'я по батькові	Про особу	Частина	Дата	Примітки
1	Бик Віктор Костянтинович	Рядовий, 1966 р.н., українець, домашня адреса: Україна, Луганська область Міловський район, с. Діброва. В армії з 21.10.1985	в/ч 65753	10.04.1987	Захоплений загonom Алама сіях (ІЗА) в Балх.
2	Брядун Володимир Михайлович	Народився в 1961 р. в с. Нараїв, Бережанський район, Тернопільська область, українець. Призваний 11.5.79 Ровеньківським РВК Ворошиловградської області. В Афганістані з грудня 1986.	рядовий	25.5.1980	Провінція Нангархар
3	Варварян Михайло Арамович	Рядовий. 1960 р.н., вірменин, домашня адрес: Україна, Ворошиловградська область, с. Діброва. В армії з 21.10.1985	в / ч 65753	19.03.1982	Провінція Баглан. Ісламське ім'я— Мохаммад Іслам.
4	Житняковський Віктор Юліянович	Народився 1961 в селищі Світличне Ворошиловградської обл., поляк. Призваний 19.11.83 Первомайським РВК Ворошиловградської області. В Афганістані з квітня 1984.	мол. сержант	11.02.1985	Провінція Нангархар.
5	Козурін Микола Миколайович	Молодший сержант. 1960 р.н., росіянин, домашня адреса: Україна, Ворошиловградська область, м. Рубіжне. В армії з 05.05.1979 р Кутаїський ГВК.	в/ч 51932	30.08.1980	Пропав у провінції Парван.
6	Курчин Віталій	Рядовий. 1964р.н., українець, домашня		04.07.1983	Пропав в районі

	Григорович	адреса: Україна, Ворошиловградська область, м. Сєвєродонецьк. В армії з 1982.			н.п. Таджікан провінції Парван. Ісламське ім'я – Нурулла, Юсуф, Акбар, Бісмілля.
7	Левенець Олександр Юрійович	Рядовий. 1963р.н., українець, домашня адреса: Україна, Ворошиловградська область, с. Маловатка. В армії з 03.04.1983.	в / ч 53380	15.10.1984	Пропав в провінції Кундуз. Ісламське ім'я – Ахмад, Ахмед.
8	Хаблак Володимир Валентинович	Молодший сержант. 1965р.н., українець, Україна, Ворошиловградська область, с. Городище. До армії працював водієм у колгоспі. В армії з 10.05.1983. В Афганістані з грудня 1984.	в / ч 86997		

Додаток 5

За матеріалами Книги Пам'яті України про громадян,
які загинули у воєнних конфліктах за кордоном/
ЗАГИБЛІ НА ЧУЖИНІ. –
К.: Пошуково-видавниче агентство
“Книга Пам'яті України”, 2003.

Війна в Кореї (1950--1953)

1. **ТРАВІН** Олексій Федорович, 1923 р.н., Луганська область, Старобільський район, с. Лозуватка (Лозове). Призваний Кадіївським МВК Донецької обл. Ст. лейтенант, льотчик, 196 вап 324 вад. Загинув 8 листопада 1951 р. Похований: братське кладовище в м. Порт-Артур, Китайська Народна Республіка.

Угорські події (1956)

1. **АНДРІЮЩЕНКО** Іван Пилипович, 1936 р.н., Луганська область, Новопокровський район. Призваний Новопокровським РВК. Рядовий, 104 гв. мп 33 гв. мд. Загинув 25 жовтня 1956 р. Похований; м. Тімішоара, Румунія.
2. **БІЛОУС** Валентин Володимирович, 1936 р.н., Луганська область, Станично-Луганський район, с. Тепле. Призваний Станично-Луганським РВК. Рядовий, навідник, 133 гв. втсп 33 гв. мд. Загинув 30 жовтня 1956 р. Похований: братська могила за 1,5 км на північний схід від м. Альшонемеді, передмістя м. Будапешт, Угорщина.
3. **ДАНИЛЕВСЬКИЙ** Василь Михайлович, 1935 р.н., Луганська область, Ровеньківський район, с. Кам'янка. Призваний Ровеньківським РВК. Рядовий, ст. розвідник, 1091 зенап 41 гв. тд. Помер від ран 5 листопада 1956 р. Похований: за 500 м на схід від ст. Мариш-Вараш у м. Кечкемет, Угорщина.
4. **КОНОВАЛОВ** Микола Іванович, 1936 р.н., Луганська область, Біловодський район, с. Городище. Призваний Біловодським РВК. Рядовий, стрілець, 105 мп 33 гв. мд. Загинув 5 листопада 1956 р. Похований; братська могила за 1,5 км на північний схід від м. Альшонемеді, передмістя м. Будапешт, Угорщина.
5. **МАЗНОВ** Анатолій Якович, 1936 р.н., Луганська область, Сватівський район, с. Первомайськ. Призваний Попаснянським РВК Луганської обл. Рядовий, 106 гв. мп 33 гв. мд. Загинув 26 жовтня 1956 р. Похований: кладовище Керепеші, м. Будапешт, Угорщина.

6. **МАКОГОН** Іван Михайлович, 1934 р.н., Луганська область, смт Нижнє. Призваний Верхньотеплівським РВК Луганської обл. Молодший сержант, командир відділення, 315 гв. сп 128 гв. сд. Загинув 7 листопада 1956 р. Похований; біля пам'ятника парламентарю І.А. Остапенку в м. Будапешт, Угорщина.
7. **МЕДВЕДЄВ** Валентин Михайлович, 1935 р.н., м. Луганськ. Призваний Кам'янобрідським РВК м. Луганськ. Рядовий, навідник, 389 гв. тсп 128 гв. сд. Загинув 26 жовтня 1956 р. Похований: територія радянського військового містечка на південно-східній околиці м. Ясберень, Угорщина.
8. **НЕЛИСОВ** Микола Олексійович, 1936 р.н., Луганська область, Лутугинський район, смт Георгіївка. Призваний Успенським РВК Луганської обл. Рядовий, сапер, 71 тп 33 гв. мд. Загинув 6 листопада 1956 р. Похований: кладовище Керепеші, м. Будапешт, Угорщина.
9. **ПОЛКОВНИЧЕНКО** Михайло Павлович, 1936 р.н., Луганська обл., Старобільський район, с. Проїждже. Призваний Новопсковським РВК Луганської області. Рядовий, кулеметник, 106 гв. мп 33 гв. мд. Загинув 26 жовтня 1956 р. Похований; кладовище Керепеші, м. Будапешт, Угорщина.
10. **САХНО** Іван Гаврилович, 1936 р.н., Луганська область. Призваний Іванівським РВК Луганської області. Рядовий, куле метник, 105 гв. мп 33 гв. мд. Загинув 9 листопада 1956 р. Похований: братська могила за 1,5 км на північний схід від м. Альшонемеді, передмістя м. Будапешт, Угорщина.
11. **СКОРОБОГАТОВ** Петро Федорович, 1936 р.н., Луганська область, смт Княгинівка, Краснолуцька міська рада. Призваний Іванівським РВК Луганської області. Рядовий, 71 тп 33 гв. мд. Загинув 26 жовтня 1956 р. Похований: кладовище Керепеші, м. Будапешт, Угорщина.
12. **ШАНДРА** Роман Борисович, 1934 р.н., Луганська область, Білокуракинський район, с. Заводянка. Призваний Білокуракинським РВК. Сержант, командир відділення, 61 огв. міндн 33 гв. мд. Загинув 4 листопада 1956 р. Похований: братська могила за 1,5 км на північний схід від м. Альшонемеді, передмістя м. Будапешт, Угорщина.

Карибська криза (1962)

1. **ГАЛИЧ** Федір Федорович, 1941 р.н., Луганська область, м. Старобільськ. Рядовий. Загинув 9 червня 1963 р. Похований: район м. Торренс, провінція Гавана. Перепохований у 1978 р. в братській могилі на території меморіального комплексу Ель-Чіко в м. Гавана.

Допомога Близькому Сходу (1956-1982)

1. **СПАКОВ** Олександр Петрович, 1932 р.н., Луганська область, м. Ровеньки. Підполковник, радник начальника штабу механізованої бригади збройних сил Сирії. Загинув під час бойових дій 6 жовтня 1973 р.

Мартиролог імен воїнів-прикордонників, загиблих у бою, померлих від ран, одержаних при захисті кордонів та національних інтересів Вітчизни, а також короткі дані про тих земляків, хто пропав безвісти в період з 1952-го по 2000-й рік.

1. **АКИМЕНКО** Іван Григорович. Народився 14.06.1949 р., Луганська область, Білокуракинський район, с. Дем'янівка, українець. Призваний 13.05.1968 р. Білокуракинським РВК. У 1970 р. закінчив курси мол. лейтенантів при Вищому прикордонному командному училищі у м. Москва. Мол. лейтенант, заст. нач. 7 прикз в/ч 2103 САПО. Помер 09.02.1971 р. під час проходження військової служби. Похований у смт Білокуракине.
2. **БОЛЬШАКОВ** Володимир Миколайович. Народився в 1956 р., м. Луганськ. Призваний 03.11.1974 р. Артемівським РВК м. Луганська. Рядовий, стрілець в/ч 2103 САПО. Загинув 29.08.1976 р. під час виконання службових обов'язків з охорони держ. кордону. Похований за місцем народження.
3. **БОНДАРИК** Олександр Іванович. Народився в 1949 р. Призваний в 1970 р. Свердловським ОМВК Луганської області. Сержант, командир відділення 17 прикз в/ч 2022 САПО. Загинув 10.08.1971 р. під час виконання службових обов'язків.
4. **БОШТА** Олександр Миколайович. Народився в 1952 р. Призваний 10.11.1971 р. Первомайським РВК Луганської області. Рядовий, водій приком в/ч 2454 САПО. Помер 27.12.1972 р. під час проходження військової служби.
5. **БУРДІН** Сергій Іванович. Народився в 1959 р. Призваний 26.10.1979 р. Новопсковським РВК Луганської області. Рядовий, музикант військового оркестру в/ч 2088. Загинув 29.06.1980 р. під час виконання службових обов'язків. Похований у селі Білолуцьк Новопсковського району.
6. **ГАВРИЛЬЧУК** Сергій Петрович. Народився 30.08.1964 р., Луганська область, м. Ровеньки. Призваний 25.10.1982 р. Ровеньківським РВК. Єфрейтор, старший майстер з електроприладів 4 прикз в/ч 2088 САПО. Загинув 26.09.1984 р. під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.
7. **ГАЛАЙБЕДА (ГАЛАЙБІДА)** Володимир Миколайович. Народився в 1939 р., м. Луганськ. Призваний 15.07.1961 р. Краснолуганським РВК Луганської області. Рядовий, стрілець 2 прикз в/ч 2045 ТОПО. Загинув 24.01.1964 р. під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.

8. **ГЛУЩЕНКО** Олександр Олексійович. Народився в 1956 р., м. Луганськ. Призваний у 1975 р. Жовтневим РВК м. Луганськ. Рядовий, стрілець 6 прикз в/ч 2072. Загинув 08.05.1976 р. в автокатастрофі під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.
9. **ГРИГОР'ЄВ** Володимир Юрійович. Народився 19.04.1970 р., Луганська область, Міловський район, с. Великоцьке. Призваний 21.05.1989 р. Ядрінським РВК, Чувашія. Рядовий, стрілець учбового пункту в/ч 2254 ДСПО. Загинув 22.07.1989 р. під час виконання службових обов'язків. Похований у с. Асаново Комсомольського району, Чувашія (Російська Федерація).
10. **ДЕДЮШКО** Василь Федорович. Народився в 1950 р. Призваний 23.05.1969 р. Рубежанським РВК Луганської області. Сержант, контролер ОКПП "Забайкальск" Заб.ПО. Загинув 26.08.1970 р. під час виконання службових обов'язків. Похований в районі села Забайкальськ Читинської області (Російська Федерація).
11. **ДРАГОВИЧ** Олександр Миколайович. Народився 08.02.1947 р., Луганська область, Краснодонський район, с. Пархоменко. Призваний 05.07.1966 р. Жовтневим РВК м. Луганська. Єфрейтор, ком. ланки 7 прикз в/ч 2103 САПО. Помер 10.05.1968 р. в ОГ під час проходження військової служби. Похований в м. Ашгабат (Республіка Туркменістан).
12. **ДУДЧЕНКО** Валентин Анатолійович. Народився 03.04.1966 р., Луганська область, Станично-Луганський район, смт Петрівка, українець. Призваний 12.05.1985 р. Станично-Луганським РВК. Матрос, корабельний електрик ПСКР-624 в/ч 2375 Зак.ПО. Загинув 09.06.1986 р. під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.
13. **СРЕМЕНКО** Григорій Володимирович. Народився 22.01.1958 р., Луганська область, м. Комунарськ. Призваний 17.11.1976 р. Комунарським РВК. Рядовий, стрілець комендантської роти в/ч 2063 САПО. Загинув 25.05.1978 р. під час виконання службових обов'язків на станції Брянськ Московської залізниці. Похований за місцем народження.
14. **ЩЕНКО** Микола Олександрович. Народився 20.11.1956 р., Луганська область, м. Лисичанськ. Призваний 09.11.1975 р. Лисичанським РВК. Рядовий, стрілець 4 прикз в/ч 2047 САПО. Загинув 02.05.1976 р. під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.
15. **КОЗЛОВ** Леонід Володимирович. Народився в 1933 р. в м. Ірміне Луганської області. Призваний 16.10.1952 р. Свердловським РВК м. Москва (Російська Федерація). Матрос, телефоніст в/ч 2168 ТОПО. Помер 16.12.1953 р. під час проходження військової служби. Похований в смт Перевозний Хасанського району Приморського краю (Російська Федерація).
16. **КОСТІН** Олександр Ілліч. Народився в 1969 р. в с. Валуйське Станично-Луганського району Луганської області. Призваний 18.11.1987 р. Жовтневим РВК м. Луганськ. Рядовий, стрілець комендантської роти в/ч 2392 Зак.ПО. Загинув 11.06.1989 р. під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.

17. **КОТЛОВ** Андрій Анатолійович. Народився 24.10.1970 р. в м. Первомайськ Луганської області. Росіянин. Призваний 17.11.1988 р. Первомайським МВК. Рядовий, старший хімік-дегазатор комендантської роти в/ч 2488 ДСПО. Помер 22.02.1990 р. під час проходження військової служби. Похований за місцем народження.
18. **КУЗЬМА** Микола Іванович. Нар. 13.05.1954 р. в м. Привілля Лисичанської міської ради Луганської області. Українець. Призваний 04.11.1972 р. Сватівським РВК Луганської області. В 1975 р. закінчив курси з підготовки прапорщиків при в/ч 2088 САПО. Прапорщик, старшина 5 прикз в/ч 2099 САПО. Загинув 27.12.1976 р. під час проходження військової служби. Похований в м. Термез Сурхандар'їнської обл. (Республіка Узбекистан).
19. **ЛЕЖЕНІН** Валерій Іванович. Народився в 1961 р. Призваний 26.10.1979 р. Станічно-Луганським РВК Луганської області. Рядовий, стрілець 7 прикз в/ч 2072 САПО. Загинув 28.03.1981 р. під час виконання службових обов'язків.
20. **ЛЕНЬ** Микола Дмитрович. Народився в 1951 р., с. Шпотине, Старобільський район, Луганська область. Призваний 12.11.1969 р. Старобільським РВК. Рядовий, стрілець 11 прикз в/ч 2103 САПО. Загинув 10.10.1970 р. під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.
21. **ЛИСЕНКО** Леонід Іванович. Народився в 1952 р., м. Комунарськ, Луганська обл. Призваний 10.05.1970 р. Новоайдарським РВК Луганської області. Рядовий, стрілець 6 прикз в/ч 2022 САПО. Загинув 23.08.1970 р. в автокатастрофі під час виконання службових обов'язків.
22. **ЛОТНИКОВ** Володимир Павлович. Народився 11.10.1952 р., м. Краснодон, Луганська область. Призваний 14.11.1972 р. Краснодонським РВК. Рядовий, стрілець 13 прикз в/ч 2088 САПО. Загинув 07.03.1974 р. під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.
23. **МАНАСТИРСЬКИЙ** Микола Іванович. Народився 12.06.1965 р. в с. Михайлівка Кременського району Луганської області. Призваний 29.10.1983 р. Рубіжанським МВК Луганської області. Рядовий, стрілець в/ч 2099 САПО. Помер 01.12.1983 р. у ВГ під час проходження військової служби. Похований за місцем народження.
24. **НЕПРАН** Віктор Миколайович. Народився 26.08.1929 р. в м. Кременна Луганської області. Українець. Призваний 15.03.1950 р. Рубіжанським МВК Луганської області. У 1952 р. закінчив Військове училище МВС у м. Орджонікідзе, в 1961 р. – військовий факультет Вищої школи КДБ. Полковник, начальник відділу штабу в/ч 2457 ДСПО. Помер 12.08.1977 р. під час проходження військової служби.
25. **НЕЧИТАЙЛО** Сергій Васильович. Народився в 1961 р. Призваний у 1979 р. Краснолуцьким МВК Луганської області. Сержант, технік роти зв'язку в/ч 2072 САПО. Загинув 10.08.1981 р. під час виконання службових обов'язків. Похований у м. Красний Луч Луганської області.

26. **НИКОЛАЄВ** Микола Михайлович. Народився в 1960 р. у с. Зеренда Зерендинського району Кокчетавської області (Республіка Казахстан). Призваний 24.04.1979 р. Старобільським РВК Луганської області. Молодший сержант, інструктор служби собак 3 прикз в/ч 2066 САПО. Загинув 31.01.1980 р. під час виконання службових обов'язків. Похований у с. Половинкине Старобільського району.
27. **НІФЕДОВ** Валерій Васильович. Народився в 1965 р. у м. Кадіївка (Стаханов) Луганської області. Росіянин. Призваний 12.05.1984 р. Стахановським МВК Луганської області. Старший матрос, старший моторист в/ч 2441 ТОПО. Загинув 15.09.1986 р. під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.
28. **НОСОВСЬКИЙ** Юрій Анатолійович. Народився 23.04.1961 р. у м. Ровеньки Луганської обл. Призваний 28.10.1980 р. Ровеньківським МВК. Рядовий, стрілець в/ч 2088 САПО. Помер 18.12.1980 р. під час проходження військової служби. Похований у смт Кам'яне Антрацитівського району Луганської обл.
29. **ОВЧИННИК** Сергій Вікторович. Народився в 1962 р. у смт Слов'яносербськ Луганської області. Призваний 22.04.1980 р. Слов'яносербським РВК. Рядовий, тракторист в/ч 9847 САПО. Загинув 18.07.1981 р. під час виконання службових обов'язків. Похований за місцем народження.
30. **ПОПОВ** Володимир Йосипович. Народився 25.09.1933 р. в с. Борівське Лисичанського (Попаснянського) району Луганської області. Призваний 20.10.1953 р. Федоровським РВК Саратовської області. (Російська Федерація). В 1954 р. закінчив Прикордонне військоve училище в м. Харків. Капітан технічної служби в/ч 2062 Зак.ПО. Помер 25.02.1975 р. під час проходження військової служби.
31. **ПОТАПОВ** Володимир Мефодійович. Народився 03.07.1968 р. в с. Анощкіне Троїцького району Луганської області, росіянин. Призваний 28.10.1986 р. Троїцьким РВК. Рядовий, водій 13 прикз в/ч 9797 Заб.ПО. Загинув 18.06.1987 р. в автокатастрофі під час виконання службових обов'язків.
32. **ПРЯДКА** Дмитро Парфілович. Народився 26.10.1936 р. в с. Шелестівка Міловського району Луганської області. Призваний 25.08.1955 р. Міловським РВК. Рядовий, кулеметник 22 прикз в/ч 2021 Груз.ПО. Загинув 18.09.1958 р. під час проходження військової служби. Похований в с. Карзахаї Ахал-Калакського району (Грузія).
33. **РЕВЕНКО** Павло Анатолійович. Народився 26.12.1959 р. в с. Верхня Дуванка Сватівського (Краснодонського) району Луганської області, росіянин. В 1980 р. закінчив Вище військоve авіаційне інженерне училище в м. Харків. Лейтенант, старший технік бортовий – повітряний стрілець вертольота Мі-8 в/ч 2127 ТОПО. Загинув 19.06.1981 р. в авіакатастрофі під час виконання службових обов'язків.
34. **РОМАНИШКО** Валерій Миколайович. Народився в 1960 р. Призваний в 1978 р. Луганським РВК. Рядовий будівельної роти в/ч 9856 Сх.ПО. Загинув 21.09.1979 р. під час виконання службових обов'язків.

35. **СЕРЕБРЯК** Ігор Григорович. Народився 11.06.1967 р. в м. Свердловськ Луганської області. Призваний 11.11.1985 р. Свердловським МВК. Рядовий, стрілець 8 прикз в/ч 2047 САПО. Загинув 02.08.1986 р. під час проходження військової служби. Похований в смт Тошківка Луганської області.
36. **СИДОРЕНКО** Іван Степанович. Народився 10.11.1920 р. в с. Красний Деркул Станично-Луганського району Луганської області, українець. Призваний 18.10.1940 р. Станично-Луганським РВК. В 1944 р. закінчив військове училище в Ленінграді. Капітан, офіцер 2-го відділу штабу в/ч 2011 Груз.ПО. Помер 13.09.1958 р. під час проходження військової служби. Похований у м. Сухумі (Грузія) на Михайлівському кладовищі.
37. **СУКОННИКОВ** Алім Амбросійович. Народився в 1938 р. в м. Кадіївка (Стаханов) Луганської області, українець. Призваний 23.09.1957 р. Іллічівським РВК Луганської області. Молодший сержант, начальник прожекторної станції 16 прикз в/ч 2099 САПО. Помер 16.12.1959 р. під час проходження військової служби. Похований у м. Термез (Республіка Узбекистан).
38. **СУРМА** Микола Степанович. Народився 30.01.1947 р. на станції Баронська Перевальського району Луганської області, українець. Призваний 11.09.1966 р. Перевальським РВК. В 1974 р. закінчив екстерном середнє прикордонне військове училище. Капітан, заступник начальника з політ.частини 26 прикз в/ч 2016 Зак.ПО. Загинув 22.06.1981 р. під час проходження військової служби.
39. **ЧУДНОВСЬКИЙ** Олександр Іванович. Народився 15.03.1967 р. в смт Родакове Слов'яносербського району Луганської області. Призваний 24.04.1985 р. Слов'яносербським РВК. Рядовий, навідник автотранспортної роти в/ч 2022 САПО. Помер 01.02.1986 р. під час проходження військової служби. Похований за місцем народження.
40. **ШАБУНІН** Олексій Пилипович. Народився 25.05.1950 р. в сел. Алмазівський м. Ровеньки Луганської області, росіянин. Призваний 15.11.1968 р. Ровеньківським РВК. Рядовий, стрілець роти супроводу потягів в/ч 2088 САПО. Загинув 31.10.1969 р. під час виконання обов'язків військової служби.
41. **ШЕРКУТОВ** Віктор Миколайович. Народився в 1966 р. у с. Пригородне Цілиноградського району Цілиноградської області (Республіка Казахстан). Призваний 15.05.1986 р. Перевальським РВК Луганської області. Рядовий, майстер в/ч 2072 САПО. Загинув 10.02.1987 р. під час виконання обов'язків військової служби. Похований у смт Фецівка Перевальського району.

*Додаток 6***ЛОКАЛЬНІ ВІЙНИ ЗА УЧАСТЮ РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ**

Найменування збройного конфлікту	Дата
Громадянська війна в Китаї	1946-1950 рр.
Війна в Кореї	1950-1953 рр.
Угорська криза	1956 р.
Війна в Лаосі	1960-1970 рр.
Розмінування державних територій Алжиру	1962-1964 рр.
Карибська криза	1962-1963 рр.
Громадянська війна в Ємені	1962-1969 рр.
Війна у В'єтнамі	1965-1974 рр.
Близькосхідні конфлікти	1967-1973 рр.
Чехословацька криза	1968 р.
Громадянська війна в Мозамбіку	1967, 1969, 1975-1979 рр.
Війна в Афганістані	1979-1989 рр.
Лівійсько-чадський конфлікт	1987 р.

ДОКУМЕНТ

Заявление советского военного командования в Афганистане о выводе советских войск

“...Советский Союз и Афганистан, следуя букве и духу Женевы, полностью выполнили взятые на себя обязательства. Советские войска к 15 февраля с. г. (т. е. уже сегодня 14.02.1989 г.) полностью покинули Афганистан. К сожалению, о другой стороне, а именно Пакистане и США, этого сказать нельзя...

...В настоящее время правительственные органы РА располагают достаточными силами для того, чтобы поддерживать стабильность обстановки в Афганистане, а если будут иметь место агрессивные проявления со стороны оппозиции – нанести ей поражение. Все будет зависеть от того, как эти возможности будут реализовываться.

...Сейчас советские воины, полностью выполнив свой интернациональный долг, возвратились к себе на Родину. Они вышли организованно, с честью и достоинством, не бросая, а передавая запасы, имущество и свои позиции афганским войскам. Вывод осуществлен в целом в хорошей, доброжелательной обстановке, практически без потерь как на первом, так и на завершающем этапе.

...Мы уходим, но дружба с афганским народом остается. Несомненно, будет оказываться экономическая и другие виды помощи. Будем помогать и в залечивании ран войны. Готовы сотрудничать в этом деле с ООН. Афганистан для нас был и остается добрым соседом, независимым, нейтральным, суверенным государством.

Важно отметить, что некоторые лица пытаются провести аналогию пребывания советских войск в Афганистане с действиями американцев во Вьетнаме. Проводить такую параллель не только не правомерно, но и абсурдно. Здесь никакого сравнения быть не может, так как эти две миссии полярно противоположны как по целям и задачам, так по содержанию и итогам. Начиная с того, что во Вьетнам никто американцев не приглашал, в то время как советские войска были введены в Афганистан после неоднократных просьб законного афганского правительства. Применялись совершенно различные формы и методы действий. Мы пришли не с целью оккупации и раскола страны, как это получилось в итоге действий американцев, не с целью захвата чужой территории, а для оказания интернациональной помощи в защите суверенитета и территориальной

целостности Афганистана. При этом мы не преследовали никаких корыстных целей и не выдвигали никаких условий.

Вывод советских войск, именно вывод, а не бегство, как это было у американцев во Вьетнаме, осуществлен планомерно, в строгом соответствии с Женевскими соглашениями по Афганистану, по воле афганского и советского народов, при поддержке мирового сообщества. Еще раз продемонстрирована верность Советского Союза принципам нового политического мышления, его политических заявлений и установок. В ходе вывода мы передали афганскому народу объекты и имущество в общей сложности более чем на 830 млн. рублей.

Вместе с тем мы сделали все возможное, от нас зависящее, чтобы уход последнего советского солдата из Афганистана не стал началом гражданской войны в этой стране. И в последующем будем предпринимать все необходимые меры для содействия политическому урегулированию, с тем чтобы принести мир и спокойствие афганскому народу.

...Вместе с тем надо иметь в виду, что для достижения успеха в этом сложном деле необходимо прилагать настойчивые усилия, чтобы соглашения выполнялись всеми сторонами, а не односторонне, как это имело место в Афганистане. Очень справедливо в этом плане напоминание М. С. Горбачева в выступлении на 43-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН древнеримской максимы: „Договоры должны выполняться“. Нельзя допускать, чтобы агрессор действовал с позиции силы, прикрываясь авторитетом международного сообщества, а на деле попросту попирая его мнение. Уроки Афганистана надо учесть в Анголе, Кампучии и других странах. На этом пути мы желаем ООН новых успехов, а Советский Союз будет делать все от него зависящее в этом направлении”.

(Передано 14 февраля 1989 года в Кабуле руководителю миссии добрых услуг ООН в Афганистане и Пакистане и зачитано генералу Р. Хельминену)

...Уже вечером 14 февраля руководство Оперативной группы на одном из последних самолетов, перевозивших в РА муку, вылетело в СССР. Последним 15 февраля 1989 года покинул Афганистан командующий 40-й армией генерал-лейтенант Борис Всеволодович Громов.

В Термезе и Кушке были проведены митинги. Так закончилась для советских войск эта тяжелая, изнурительная и долгие годы засекреченная война в Афганистане...

Телегронограма**А. Мікояна з Будапешта****в ЦК КПРС із донесенням голові КДБ СРСР****І.Сєрова****“Послать в ЦК КПСС”****28 октября 1956 г.****А. Микоян****Товарищу Микояну А. И.**

Докладываю об обстановке по состоянию на 28 октября.

1. От агентуры, имеющей общение с повстанцами, поступают сообщения о том, что у повстанцев возникают сомнения в дальнейшем сопротивлении. Наиболее активная часть их высказывается за продолжение борьбы, однако если и прекратить ее, то на время, с обязательным условием сохранить оружие, с тем чтобы в благоприятный момент вновь выступить.

2. 27 октября агент друзей встретился с руководителем оппозиционной группы писателей Болдижаром, который на проходившем совещании высказал тревогу в связи с уличными боями. Остальные участники совещания решили поддержать новое правительство и высказали намерение связаться с повстанцами и убедить их в прекращении сопротивления.

[...]

4. В гор. Будапеште после вчерашнего совещания у нового министра внутренних дел начали восстанавливать работу районные аппараты госбезопасности и полиции. Во избежание провокаций сотрудники госбезопасности переодеты в полицейскую форму.

5. Организованным наблюдением за американским посольством установлено, что сотрудники посольства вместе с вещами выезжают за город. Американцы Оливерт и Вест в разговоре с агентом друзей сказали, что если в кратчайший срок не будет ликвидировано восстание, то по предложению США включатся войска ООН и произойдет вторая Корея.

[...]

В гор. Будапеште сегодня всюду спокойно, кроме одиночных отдельных выстрелов. Однако имеется три очага, где засели повстанцы.

Серов

Додаток 9

**Інформація
Міністерства оборони СРСР
у ІДК КПРС про положення
в Угорщині станом
на 21.00 5 листопада 1956 р.**

5 ноября 1956 г.

Особая папка

Сов. секретно Экз. № 1

В течение 5 ноября советские войска в Венгрии продолжали выполнять задачу по восстановлению порядка в стране. В г. Будапешт наши части вели бои по уничтожению групп мятежников, отказавшихся прекратить сопротивление. В 15 часов после двухчасовой артиллерийской подготовки по кинотеатру “Корвин” начался штурм этого опорного пункта. Одновременно наши войска атаковали мятежников в районе площади имени Москвы. Сопротивление мятежников в этих районах в основном сломлено. Здание кинотеатра “Корвин” горит. Продолжаются бои по уничтожению оставшихся групп, засевших в подвалах кинотеатра.

В ходе боев много мятежников уничтожено и до 70 человек захвачено. Среди захваченных один из видных военных руководителей мятежа Иштван Ковач. Войска продолжают очищать город от мятежников.

Г. Жуков

АПРФ. Ф. 3. Оп. 64. Д. 485. Л. 115. Заверенная копия.